

УДК 341.1

Т.В. Гольденберг,
аспірант кафедри міжнародного права
Львівського національного університету імені Івана Франка

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ВСЕСВІТНЬОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ОГЛЯД

Анотація. Статтю присвячено аналізу співробітництва України з Всесвітньою Організацією Охорони Здоров'я. Автор виділяє чотири основні історичні періоди такого співробітництва, їх форми. Особливу увагу приділено співробітництву України з ВООЗ з моменту відновлення членства в організації. Аналізуються правові підстави такої співпраці, а також основні програми та їх наслідки.

Ключові слова: Україна, Всесвітньої організації охорони здоров'я, ВООЗ, співробітництво.

Постановка проблеми. Посилення процесів глобалізації, які ми можемо спостерігати протягом кількох останніх десятиліть призвели до переходу наявних загроз колективного та індивідуального здоров'я на інший, якісно новий рівень, і до появи нових викликів, що спричинило необхідність спільних дій у галузі охорони здоров'я зусиллями всього світового співтовариства. У зв'язку із цим зростає роль співробітництва окремих держав з Всесвітньою Організацією Охорони Здоров'я (ВООЗ), яка виконує роль основного координаційного органу в сфері охорони здоров'я.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питання діяльності ВООЗ досить часто ставали предметом дослідження як вітчизняних так і зарубіжних вчених. Серед основних з них можна назвати Сенюту І., Короткого Т., Менга В., Хендель Н. та ряд інших. Однак на сьогодні відсутні до-

слідження співробітництва України з цією міжнародною організацією.

Відповідно, **метою статті** є аналіз співробітництва України з ВООЗ та виділення основних етапів такого співробітництва.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, УРСР, а відповідно і Україна як її правонаступниця розпочали співробітництво з ВООЗ з моменту виникнення цієї організації в 1946 р. Україна була однією із держав засновниць ВООЗ. Більше того, відомо, що делегація УРСР зробила свій, хоча і незначний внесок в роботу установчої конференції. Попри це відносини нашої держави з ВООЗ не завжди були успішними.

Так на основі аналізу історичних фактів можна дійти до висновку, що слід виділити чотири основні етапи співробітництва нашої держави та ВООЗ. Поглянемо їх детальніше.

Перший етап. 1946—1951 р. Тобто з моменту створення організації і до припинення активного членства. Як зазначено вище фактично ВООЗ розпочала діяльність в 1948 р. коли вступив в силу її установчий договір.

На цьому етапі відбувався активний розвиток організації, її інституційної структури, було розроблено ряд важливих документів (напр., Міжнародні санітарні правила). УРСР брала активну участь в цих процесах. Попри це слід відзначити, що така участь була номінальною в сфері впливу на політику організації, оскільки фактично всі рішення ухвалювалися урядом СРСР, а делегації Української та Білоруської РСР втілювали їх у життя.

Основними напрямками співпраці УРСР з ВООЗ була реалізація двох програм:

1) відновлення системи закладів охорони здоров'я та підготовка персоналу для них. В рамках цієї програми була проведена оцінка основних потреб, і країн, що постраждали від війни і відчували матеріальну потребу, забезпечувалися обладнанням, медичною допомогою, транспортними засобами і дитячим харчуванням. Однак коли ситуація стала менш надзвичайною і вимагала більш довгострокових зусиль з відновлення, все більш очевидною ставала необхідність перенести головний акцент в діяльності Бюро на реорганізацію, модернізацію та розбудову систем охорони здоров'я в країнах [1, с. 12]. В Україні діяльність ВООЗ була найбільш помітною в реформуванні системи медичної освіти та створенні сучасних лабораторій для проведення наукових і клінічних досліджень в сфері охорони здоров'я.

2) Боротьба з хворобами «великої п'ятірки»: туберкульоз, малярія, венеричні хвороби, здоров'я матері і ди-

тини та оздоровлення довкілля. Хоча не всі з названих проблем є характерними для України, (зокрема у нас практично не зустрічається малярія) проте загалом, дана програма сприяла розвитку системи запобігання та лікування інфекційних хворіб, а також дитячої смертності.

Ще одним напрямком співробітництва ВООЗ з УРСР було питання стандартизації та статистики. В рамках цього було запроваджено кілька важливих стандартів, зокрема проведено систематизацію лікарських засобів, реформу системи обліку в закладах охорони здоров'я, в тому числі в таких сферах як причини смертності. Розроблено систему обліку захворювань і загального стану здоров'я населення (дана система передбачає аналіз найрізноманітніших чинників і на сьогодні охоплює більш 600 показників здоров'я) [2].

Другий етап. 1951-1992 р. Так званий період неактивного членства. У 1951 р. делегації Української та Білоруської РСР як і ряд інших держав соціалістичного блоку зробили заяви, що припиняють своє членство в організації оскільки не згодні з її політикою. По суті це був єдиний випадок коли Україна (в даному випадку УРСР) припинили своє членство в міжнародній організації [3, с. 138]. Зрозуміло, що це жодним чином не відобразилося на рівні «обслуговування» оскільки Радянський Союз свого членства не припиняв, а отже УРСР сприймався не як окремий суб'єкт, а як частина СРСР. Заради справедливості слід відзначити, що швидше за все причиною для виходу УРСР та інших соціалістичних держав було те, що керівництво СРСР не бачило доцільності фінансувати роботу організації, оскільки остання не виправдала їх сподівання. Слід відмітити, що членські внески у ВООЗ є

одними з найбільших в порівнянні з іншими міжнародними організаціями і для більшості соціалістичних держав було досить накладно їх сплачувати. Так, наприклад, для України вони на сьогодні становлять майже 250 млн. доларів США [4] (для порівняння внесок України в ООН у сто разів менший) [5].

Попри це, представники України діяли в складі делегації СРСР. Протягом цього періоду було реалізовано десятки програм. Без сумніву основними з них є:

1) запобігання зростання поширеності неінфекційних захворювань і станів (таких як нещасні випадки і травми, серцево-судинні захворювання, рак, діабет і ревматизм);

2) боротьба з дитячою смертністю (в результаті зменшено кількість випадків дитячої смертності майже у 10 разів);

3) імунізації населення;

4) запобігання і боротьба з інфекційними хворобами;

5) запобігання і боротьба з неінфекційними хворобами.

Окрім усього вищесказаного, СРСР брав активну участь в розробці низки документів, зокрема Санітарних правил тощо.

Також в СРСР було проведено конференцію цілю якої було узагальнення положень про первинну медико-санітарну допомогу, яка проходила за підтримки ВООЗ спільно з ЮНІСЕФ в Алма-Аті, з 6 по 12 вересня 1978 р. В результаті було прийнято Алма-Атинську Декларацію ВООЗ про первинну медико-санітарну допомогу [6]. Нею ВООЗ започаткувала міжнародну кампанію, широко відому як «Здоров'я для всіх: 2000». Ця кампанія відображала узгоджені міжнародні зусилля щодо поліпшення якості здоров'я і надання послуг охо-

рони здоров'я, особливо первинної медико-санітарної допомоги, включаючи питання безпеки та гігієни праці, у всьому світі. При цьому Декларація передбачала поширенням інформації і розробку програмних стратегій з метою її досягнення.

Окремим питанням на порядку денному співробітництва СРСР з ВООЗ починаючи з 1986 р. стає боротьба з наслідками аварії на Чорнобильській АЕС. В рамках програми, проводиться дослідження жертв аварії та впливу радіації на території трьох союзних республік в тому числі і УРСР. За результатами дослідження було вироблено ряд рекомендацій для профілактики і лікування променевої хвороби і інших наслідків радіоактивного опромінення. Зокрема, більше 10 тисяч осіб взяли участь у дослідженні впливу водовмісних речовин.

Слід відзначити що в рамках цієї програми експерти ВООЗ провели десятки робочих зустрічей і інших заходів основні з них були:

1) Спільна нарада ВООЗ та представників СРСР про вплив аварії на ЧАЕС на здоров'я громадян що знаходяться поза межами СРСР (червень 1986 р.)

2) Спільна нарада ВООЗ щодо вироблення основних підходів моніторингу ситуації із здоров'ям населення, яке постраждало в наслідок аварії на ЧАЕС (травень 1987 р.)

3) Спільна нарада ВООЗ щодо відповідальності та наслідків аварії на ЧАЕС (листопад 1987 р.)

4) Офіційний візит експертів ВООЗ в чорнобильську зону (липень 1989 р.)

5) Спільна нарада ВООЗ та представників СРСР про перші наслідки впливу аварії на ЧАЕС на здоров'я населення (лютий 1990 р.) [7].

Слід також відзначити що уряд УРСР виступив з пропозицією ство-

риту в рамках ВООЗ спеціальну програму яка б досліджувала наслідки аварії на ЧАЕС. Дана ініціатива була підтримана як керівництвом СРСП так і ВООЗ і внаслідок чого в 1991 р. з'явилася така програма. Вона отримала назву ІРНЕСА (Міжнародний проект дослідження впливу на здоров'я Чорнобильської аварії)

Таким чином, навіть будучи неактивним членом організації УРСР активно співпрацювала з ВООЗ.

Третій етап. 1991–2013 р. В цей період Україна стала незалежною державою і одразу ж по тому в 1992 р. зробила заяву про відновлення членства в ВООЗ. Та організація виступила з вимогою сплатити членські внески за всі роки неактивного членства, проте внаслідок переговорів було досягнуто згоди, що сплаті підлягало лише 5 відсотків від суми членських внесків за цей період.

Юридичною підставою для співробітництва ВООЗ з Україною крім Конституції ВООЗ є Базова угода між Урядом України і Всесвітньою організацією охорони здоров'я про встановлення відносин технічного консультативного співробітництва 1997 р. [8]. Дана угода є рамковою і визначає основні принципи та напрямки співробітництва. Так відповідно до ст. 1 Угоди «Організація встановить з Урядом технічне консультативне співробітництво, враховуючи бюджетні обмеження або наявність необхідних коштів. Уряд та Організація співробітничатимуть у справі розробки взаємоузгоджених планів дій для здійснення технічного консультативного співробітництва на основі запитів, отриманих від Уряду і затверджених Організацією». Угода також передбачає: «Таке технічне консультативне співробітництво може складатися з:

а) надання послуг консультантів для рекомендацій та співробітництва з Урядом або іншими сторонами;

б) організації та проведення семінарів, навчальних програм, демонстраційних проектів, нарад робочих груп експертів та заходів на місцях, які взаємно узгоджуються;

в) надання стипендій або укладання інших домовленостей, згідно з якими кандидати, призначені Урядом та затверджені Організацією, зможуть навчатися або проходити підготовку за кордоном;

г) підготовка та виконання експериментальних проектів, випробувань, експериментів або досліджень в місцях, які можуть взаємно узгоджуватись;

е) здійснення іншої форми технічного консультативного співробітництва, яка може бути погоджена з Урядом та Організацією.»

В 1994 р. ВООЗ відкриває представництво в Україні з метою здійснення ефективного зв'язку між Європейським регіональним бюро ВООЗ та Україною, а також для надання допомоги в розвитку результативного міжнародного співробітництва в сфері охорони здоров'я з широким залученням міжнародної спільноти» [9]. Відкриття офісу сприяло розвитку співпраці. Офіс є координатором для заходів ВООЗ в Україні. В офісі працюють більше двох десятків співробітників, в тому числі кілька експертів з таких важливих для охорони здоров'я нашої держави проблем як імунізація і інфекційні хвороби, здоров'я матері і дитини, неінфекційні захворювання, боротьба з ВІЛ/СНІД, туберкульозом тощо. Робота офісу регулюється угодою ВООЗ та України. Співробітництво України з ВООЗ здійснюється переважно через Європейське регіональне бюро (ЄРБ) відповідно до

межових (2-річних) угод, що укладаються між Україною та організацією. В угодах визначаються пріоритетні напрями співробітництва, на які скеровуються кошти, що виділяються з основного бюджету ВООЗ на підтримку заходів на рівні держави.

Так наприклад основними напрямками співробітництва відповідно до дворічної угоди на 2011–2012 рік було визначено наступні пріоритетні напрями співробітництва: Розробка ефективного механізму фінансування медичних закладів, в першу чергу первинної медичної допомоги; Кадрові ресурси для охорони здоров'я, включаючи стратегічне планування кадрів, їх навчання як на до так і післядипломному рівні, розробка и впровадження можливостей постійного професійного навчання за допомогою дистанційних методів; розширення нагляду в за розповсюдженням інфекційних хворіб, включаючи контроль за основними факторами які сприяють їх розширенню; боротьба з неінфекційними хворобами, в першу чергу захворюваннями серцево-судинної та опорно рухової системи; пропагування здорового способу життя, харчування, занять фізкультурою тощо; запобігання поширенню вживання алкоголю та тютюнопаління, особливо серед дітей, підлітків та молоді; профілактика травматизму та насильства; контроль та допомога в відновленні здоров'я осіб що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС; забезпечення безпеки навколишнього середовища з метою збереження здоров'я; профілактика та лікування СНІД та ВІЛ інфікованих осіб.

Фактично з того моменту цілі співробітництва не змінювалися, єдине що

у зв'язку із збройним конфліктом на сході України сюди було додано питання пов'язані з військовою медициною.

Четвертий етап. З 2014 р. На відміну від усіх попередніх періодів співробітництва ВООЗ з Україною, в цей період змінюються пріоритети співпраці, а саме основний наголос відводиться питанням пов'язаним з наданням медичної допомоги пораненим і хворим в зоні проведення Антитерористичної операції. Формальною датою початку цього етапу можна вважати 8 липня 2014 р коли представники Міністерства охорони здоров'я Україні передавали представникам національного офісу ВООЗ прохання про надання допомоги. Даний документ містив детальний список медичних препаратів та обладнання якого потребує Україна для забезпечення охорони здоров'я в Донецькій та Луганській областях [10, с. 825-826].

Фактично з цього моменту ВООЗ переходить з інституційної (співпраця з органами державної влади щодо імплементації в законодавство нашої держави основних стандартів в сфері охорони здоров'я населення) на оперативну модель роботи. Оперативна модель передбачає практичну діяльність на місцях щодо надання медичної допомоги.

Починаючи з серпня 2014 р ВООЗ починає надавати Україні так звані «набори від травм» (набір лікарських засобів та необхідного устаткування для надання первинної медичної допомоги особі, яка отримала травми або вогнепальне поранення)¹.

Паралельно з тим реалізується проект з імплементації в національну практику стандартів в сфері воєнної

¹ Situation report No 3 as of 17 July 2014 http://www.reliafeweb.int/sites/reliafeweb.int/files/resources/Sitrep-Ukraine_20140717_final.pdf

медицини. Зокрема спеціально для нашої держави експерти організації адаптували протоколи надання первинної медичної допомоги медичною службою армії. Було розроблено і проекти кількох інших протоколів. Та попри активну діяльність ВООЗ Україна досі не імплементувала вищезазначені протоколи в національне законодавство. Серед основних причин такого стану речей є відсутність в національній лікарській практиці використання протоколів проведення тих чи інших медичних процедур. І хоча протягом останніх трьох років Міністерство охорони здоров'я пробує їх впроваджувати однак через існуючі проблеми а саме опір системи а також недостатність матеріальної бази таку діяльність навряд чи можна вважати задовільною.

Крім того, ВООЗ здійснює часткове фінансування кількох програм спрямованих на впровадження найсучасніших заходів запобігання виникнення хвороб. Сюди без сумніву можна віднести рекламну компанію в підтримку імунізації від найбільш поширених інфекційних хвороб. Крім

того, експерти організації здійснюють паралельний підрахунок усіх випадків захворювання на такі хвороби як кір, туберкульоз, СНІД, поліомеліт та ряд інших.

Підсумовуючи вище сказане можна зробити наступні висновки, що співробітництво України з ВООЗ пройшло чотири основні етапи: з 1946—1951 р. (тобто з моменту створення організації і до припинення активного членства. Цей період характеризувався співробітництвом з метою побудови та відновлення зруйнованих війною закладів охорони здоров'я.); з 1952—1991 (період неактивного членства. Україна зробила заяву про припинення членства і все співробітництво здійснювалося як союзної республіки СРСР.); 1992—2013 р. Період відновлення членства в організації та співробітництва з найважливіших питань пов'язаних з запровадженням в законодавство України міжнародних стандартів в сфері охорони здоров'я); з 2014 р. співробітництво з питань воєнної медицини та реформування національної системи охорони здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ВОЗ: Шестьдесят лет в Европе. Копенгаген, ВОЗ, 2010. 70 с.
2. База данных "Здоровье для всех" (HFA-DB) URL: <http://www.euro.who.int/hfadb>.
3. Кулеба Д. І. Участь України в міжнародних організаціях. Правова теорія і практика : моногр. за наук.ред. О. В. Задорожного; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. — К. : Вид. дім "Промені", 2007. — 304 с.
4. Єдиний державний реєстр міжнародних організацій, членом яких є Україна станом на 01.01.2017 https://mfa.gov.ua/mediafiles/files/international_organizations/edrmo2017_02.doc
5. Committee on Contributions. Contributions received for 2018 for the United Nations Regular Budget URL: <http://www.un.org/en/ga/contributions/honourroll.shtml>
6. Алма-Атинская декларация, 1978 г. Копенгаген, Европейское региональное бюро ВОЗ, 2006 г. URL: http://www.euro.who.int/AboutWHO/Policy/20010827_1?language=russian, по состоянию на 26 ноября 2009 г.
7. 1986-1990 гг.: описание первых ответных мер ВОЗ на чернобыльскую аварию. URL: http://www.who.int/ionizing_radiation/chernobyl/Overview_WHO_past_involvement.pdf
8. Базова угода між Урядом України і Всесвітньою організацією охорони здоров'я про встановлення відносин технічного консультативного співробітництва від 12.06 1997 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/897_005

9. Страновой офис ВОЗ <http://www.euro.who.int/ru/countries/ukraine/who-country-office>

10. Українська Революція гідності, агресія РФ і міжнародне право: Монографія. За заг. ред. О.В. Задорожного. Київ, К.І.С., 2014 — 1016 с.

11. Situation report No 3 as of 17 july 2014 URL: http://www.reliafeweb.int/sites/reliafeweb.int/files/resources/Sitrep-Ukraine_20140717_final.pdf

Гольденберг Т.В.

Сотрудничество Украины с Всемирной Организацией Здравоохранения: историко-правовой обзор.

Аннотация. Статья посвящена анализу сотрудничества Украины с Всемирной Организацией Здравоохранения (ВОЗ). Автор выделяет четыре основные исторические периоды такого сотрудничества, а также их формы. Особое внимание уделено сотрудничеству Украины с ВОЗ с момента возобновления членства в организации. Анализируется правовые основания такого сотрудничества, а также основные программы и их последствия.

Ключевые слова: Украина, Всемирной организации здравоохранения, ВОЗ, сотрудничество.

T. Goldenberg

Cooperation of Ukraine with the World Health Organization: historical and legal review.

Summary. The article is devoted to the analysis of Ukraine's cooperation with the World Health Organization. The author distinguishes four main historical periods of such cooperation, their forms. Particular attention is paid to Ukraine's cooperation with the WHO since the resumption of membership in the organization. The legal grounds for such cooperation, as well as the main programs and their implications, are analyzed.

Keywords: Ukraine, World Health Organization, WHO, cooperation.

